

עמק השבוע

גליון קלז

שנה ג

פרשת לך לך תשפ"ז והימים שסביבותיה

עיונים וביאורים במהות ימי השבוע
מאת הרה"ג ר' ראובן מלך שווארץ שליט"א
מחבר סדרת הספרים גינת ראובן, עמקי ראובן, מנחת ראובן ומעיינת ראובן

חודש מרחשון ההיפך מחודש תשרי

זצלה"ה מרימונו שכל גזירות האומות תחילתן בחשון משום חטא ירבעם שעשה את החג בחודש השמיני בחודש אשר בדא מלכו. עכ"ל. ועי' גם בפרי צדיק פרשת בראשית אות ט"ו דאיתא וז"ל איתא מהרב הקדוש ר"מ מרימונו זצוקלה"ה שבחדש מרחשון הם רוב גזירות מפני שאז נתחלקה מלכות בית דוד, כי צורת החודש הזה בגשמיות התחלת ימי גשמים שאין דעתן של בריות נוחה וגשם דולף טורד והעלה נבל ונופל ונקרא מקודם חודש בול שבלה הכל, וכמו בגשמיות כן ברוחניות מעותד חודש זה לנפילה, וע"כ היתה אז תחילת נפילת עשרת השבטים בימי ירבעם שחידשו חג בחודש הזה, ומוזה נסתעפו כל הגזירות בגלות כנ"ל. עכ"ל.

נמצא מכל הנ"ל דמרחשון הוא ממש להיפך מחודש תשרי, דבחדש תשרי היתה בחינת דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, ועשינו זכר לעני הכבוד המורים על השראת השכינה בדרגא הכי גבוה. והיועד כל זה יכול לחזק עצמו ולראות שיעבוד ד' בכל מצב, בין במצבים שיש יותר קירבה כחודש תשרי ובין במצבים דהוי בבחינת פחות קירבה כחודש מרחשון, ולפום צערא אגרא.

ולכאורה הדברים מתאימים עם הא דאין שום יום טוב בחודש מרחשון. והנה חוץ מתמוז וטבת אין חודש אחר דלית ביה יו"ט (חוץ מאלול אבל אלול הוא חודש של התעוררות לחזור מהמדרגה התחתונה של אב, וי"ל דלכך אין בו יו"ט שהוא התעוררות לבוא לימים טובים של תשרי), דאפילו בשבט ואייר יש ימים טובים דבשבט יש ט"ו בשבט ובאייר יש פסח שני ול"ג בעומר.

ועיין בספר שם משמואל פרשת נח שנת תרע"ד דאיתא וז"ל בתקו"ז עקרב (שהוא המזל של מרחשון) עקר ב' היינו דעקר ביתא דשכינתא, היינו דכל החורבן ועקירת ביתא דשכינתא אם כי נראה לכאורה לנפילה של שונאי ישראל אין הדבר כן אלא הנפילה היא קימה כנ"ל, כי הרי זה סותר ע"מ לבנות במקומו בנין טוב מן הראשון שהי' מעשה שמים כבזוה"ק שעל בנין זה אמרו בשירת הים מקדש ה' כוננו ידיך ולא מעשה ידי אדם, וזה שרמוזו סתירת זקנים בנין, וזה שעקרב שהוא עקירת ביתא דשכינתא מאין באה ומאין מוצאה ואמר שהוא מצירוף נ' בריח כנ"ל, ומשניהם צר עקרב בעולם ולא מאות נ' לבדה, ואמר עוד וחשון בשנה, עפ"י מה שהגיד הרה"ק מהר"ם

הנה מבואר בכ"מ בשם האריז"ל דהי"ב חדשים הם כנגד הי"ב שבטים לפי סדר הדגלים וסדר הקרבת קרבנות הנשיאים ומתחילים מניסן. ולפ"ז נמצא דחודש מרחשון הוא כנגד מנשה.

והנה עי' בבראשית (מ"א:א) דכתיב "ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי". עי' ברבנו בחיי ובחזקוני וברד"ק ובבכור שור ובעוד מקורות ד"נשני" היינו מלשון שכחה. הרי מבואר דהשם "מנשה" הוא על שם השכחה. ועיין במדרש רבה בראשית פרשה ע"ט פסקה ה' דאיתא ויבא יעקב שלם וכו' ר' יוחנן אמר שלם בתלמודו אבל יוסף שכח שנאמר כי נשני אלהים את כל עמלי ולהלן הוא אומר נפש עמל עמלה לו. הרי מבואר דהשם מנשה מורה על שכחת התורה ומסורת יעקב אבינו. וא"כ נמצא דחודש מרחשון הוא מיוחד לבחינת שכחת התורה.

והנה כיון דקוב"ה ואורייתא חד הוא א"כ שכחת התורה הוי להיפך מהשראת השכינה, וא"כ חודש מרחשון הוא מיוחד לבחינה להיפך מהשראת השכינה.

חודש מרחשון "ימים רגילים"

וסליחות, דבימים טובים אין אומרים תחנון ובתעניות אומרים יותר תחנונים וסליחות, [וגם באלול יש ימי סליחות], רק בחודש מרחשון בכל החודש מתפללים ואומרים תחנון כרגיל. ע"ע לקמן.

שכל ימיו הם "ימים רגילים". [וגם באלול אין ימים מיוחדים אבל שאני אלול דכל הימים הם מיוחדים, שהם ימי הכנה לראש השנה]. ועד"ז י"ל דבכל חודש חוץ ממרחשון יש ימים שאין אומרים תחנון או שאומרים יותר תחנונים

הנה יש חילוק בין מרחשון לטבת ותמוז, דבטבת ותמוז אף דאין ימים טובים אבל יש תעניות, משא"כ במרחשון דאין שום "יום מיוחד", דאין ימים מיוחדים לטוב, ואין ימים מיוחדים להיפך ח"ו, אלא הוא החודש היחיד

חודש מרחשון "ימי רביעה"

[עיין בשו"ת חת"ס ח"ז תשובה ל"ד דאיתא וז"ל והנה כל עניני זיווג איש ואשתו מצינו דוגמתו בגשמים, דאמרין במס' תענית לעיל דף ו"ו ע"ב א"ר אבהו למה נקרא שמו רביע דבר שרובע את הקרקע כד' יהודא דא"ר יהודא מיטרא בעלה דארעא, עוד שם דף ח' סוף ע"א בזמן שהשמים

הוא שנאמר כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה. [ועע"ש דאיתא אמר רבי אבהו מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה]. הרי שיש בירידת גשמים ענין דזיווג.

הנה עיין במס' תענית ובהרבה מקורות אחרות, שזמני גשמים נקראו "רביעה". ועיין במס' תענית דף ו ע"ב דהגמ' מסבירה למה זמני גשמים נקראו "רביעה", אמר רבי אבהו מאי לשון רביעה דבר שרובע את הקרקע כדבר יהודה דאמר רב יהודה מיטרא בעלה דארעא

נעצין מלהוריד טל ומטר וכו' עיי"ש, ואיתא שם דף ח' ע"ב א"ר שמואל בר נחמני מאי דכתיב אם לשבט אם לארצו וכו', ופרש"י שם דאם נגזר עליהן לפי מעשן רוב גשמים לרעה ושוב חזרו בתשובה הקב"ה מורידן להרים וגבעות מקום שאין שם איש וכו', וכן להיפך, והיינו ממש כזיווג, דקודם יצירה מזווגין לו כפי הנאות, ושוב משתנה כפי מעשיו. עכ"ל. ועי' בס' דברי יהושע להג"ר יהושע הלר בביאור ברכת גבורות גשמים דאיתא וז"ל אשר הקישור הזה שבין שמים וארץ ע"י הגשמים הוא ממש כעין הקישור אשר בזיווג גבר בעלמה ע"י הורקת הטפה הזרעית הבאה מכח האב לכן אמרו ז"ל ריש תענית מאי גבורות גשמים אר"י שיוורדין בגבורה כי לזה הונח שם גבורה כאמור. עכ"ל.]

(ועי' ברש"י למס' מו"ק דף ב ע"א דאיתא וז"ל גמרא ומאי משמע דהאי בית הבעל לישנא דמייבתותא כו' ק"ל מדוע לא קאמר דלהכי נקרא בית הבעל משום דמיטרא בעלה דארעא הוא, תענית ו' ב', ולכן נקרא רביעה שרובע את הקרקע וכדכתיב והולידה והצמיחה עיי"ש, שוב ראיתי בהריטב"א שהביא כן בשם הירושלמי, וכן הרמב"ם ברפ"ח דפאה הבליע טעם זה בנעימות לשונו. עכ"ל.)

[ראיתי דאפשר שיש נפק"מ מהענין דזיווג דאיכא בירידת גשמים. דעי' בספר בניהו בן יהוידע על תענית דף ז ע"ב דאיתא וז"ל ידוע מה שאמרו רז"ל בראשית רבה נ"ג ח' כיון שנפקדה שרה נפקדו כמה עקרות עמה, והטעם מפורש בספרי המפרשים ז"ל כיון שנפתח צינור של נס זה בפקידת שרה או רבקה, אז נפתחו בנקל צינורות של נס כזה לכמה עקרות, אף על פי שאינם ראויים לנס זה, והנה כאן בירידת הגשמים נעשה ענין פקידת עקרה, כי ירידת הגשמים הם ענין עיבור ולידה, וכמו שאמרו בגמרא דף ו ע"ב בגשם מאי לשון רביעה שרובע את הקרקע, דאמר רב יהודה מיטרא בעלה דארעא הוא, דכתיב כי כאשר ירד הגשם והשגל מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה, וכן אמר רב יהודה טבא לשתא דטבת ארמלתא, וכן אמר לקמן דף ח ע"א נאמרה עצירה באשה ונאמר עצירה בארץ ונאמר לידה באשה ולידה בארץ ע"ש, נמצא הארץ היא כדמיון אשה, שמתעברת ביום הגשמים מן הגשם, ויולדת אח"כ כשתוציא צמחה, ולפי זה כמו שאמרו רז"ל כיון דנפקדו שרה ורבקה נפקדו כמה עקרות מטעם האמור, כיון דנפתח הצנור של שפע זה נפתח דוגמתו לאחרים, כן הענין כאן כיון שירדו גשמים לעולם שבהם מתעברת הארץ, אז יהיה שפע כזה של עיבור גם בבני אדם, שיהיו הנשים מתעברות מבעליהם, וזה העיבור של האשה מבעלה שמתעברת ממנו בבנים נקרא בשם ישועה, כדאמרו לעיל, לזה אמר אפילו ישועה שהוא שפע עיבור אשה מבעלה בבנים פרה ורבה בו, שיתרבה שפע זה אצל כמה בני אדם. עכ"ל. ועיי"ש בדף יא ע"א דאיתא וז"ל אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון נראה לי בס"ד הטעם וכו' עוד נראה לי בס"ד, דאמרו בגמרא מיטרא בעלה דארעא הוא, וכן אמרו נאמרה עצירה באשה ונאמר עצירה

בגשמים, נאמרה לידה באשה ונאמרה לידה בגשמים, נמצא עצירת גשמים הוא ענין ביטול תשמיש איש עם אשתו, ולהיות כי על הרוב הרעב בא מכת עצירת גשמים, לכן כמו שהארץ אין לה תשמיש עם בעלה שהוא המטר, כן האדם ראוי שיתנהג עם אשתו כן. עכ"ל. ועיי"ש בדף כג ע"א דאיתא וז"ל בעתם בלילי רבעיות ולילי שבתות נראה לי בס"ד דאמרו בגמרא בפרק קמא מיטרא בעלה דארעא הוא, וזמן עונה השוה לבני אדם יושבי הארץ הוא בליל שבת, לכן גם הארץ זיווג שלה עם בעלה המטר הוא בליל שבת, והואיל דהתחלת ההכנה של השבת היא מליל רביעי, לכך גם לילי רביעי הוא ראוי להיות בו עונה של גוף הארץ, ולכן הקדים במאמר לילי רבעיות ללילי שבתות, כי ההתחלה הוא מן לילי רבעיות. עכ"ל. (ויש להוסיף, שהגשמים יורדים פעמיים בשבוע דומיא דהעונה לסתם בני אדם, ובפשוטו מקיימים מצות עונה בליל שבת ובעוד פעם א' בשבוע, ובפשוטו היינו בליל רביעי שהוא א' מהלילות האמצעות.) ועי' בחדושי אגדות למהר"ל במסכת חולין דאיתא וז"ל לעפר סוטה, וזה מפני כי האשה נמשלה לקרקע עולם, והמים שהוא המטר הוא כמו בעל לארץ שהרי אמרו מיטרא בעלה דארעא ואלו שניהם דהיינו העפר שהיא כמו האשה והמטר שהוא בעל לארץ אינם משקרים זה לזה, כי אין העפר מקבל מאחר כלל וכו' העפר הזה מורה על האשה אשר היא דביקה בבעלה ואז הבעל נקרא מקור חיים ואפשר שגם זה שצריך למחוק השם תוך המים מפני שהוא יתברך מחבר איש ואשה ונתן שם י"ה ביניהם ולכן ימחוק השם למים. עכ"ל. הרי דנפק"מ מהא דירידת גשמים הוי ענין דזיווג היא דהמצוה דעפר סוטה הוא לחבר עפר ומים ולמחוק שם שמים בתוכם.]

(הנה יל"ע מהו בדיוק הדמיון לזיווג. והנה בפשוטו י"ל דירידת הגשמים עצמה היא כעין ביאה, דהגשמים הוי הזכר והקרקע הוי הנקיבה, והגשמים נכנסים לקרקע כמו זכר ונקיבה. ולכאורה כן משמע מדברי המהר"ל הנ"ל שכתב וז"ל העפר שהיא כמו האשה והמטר שהוא בעל לארץ אינם משקרים זה לזה, כי אין העפר מקבל מאחר כלל וכו' העפר הזה מורה על האשה אשר היא דביקה בבעלה ואז הבעל נקרא מקור חיים. עכ"ל. וכן משמע מדברי הבנייה בן יהוידע הנ"ל בביאור הא דאסור לשמש מיטתו בשני רעבון. אבל יש מקורות אחרות שנראה מהם דהמושג ד"ביאה" שיש בירידת גשמים אינה "ביאה" בין הגשם והקרקע, אלא הביאה היא בין המים העליונים והמים התחתונים. דענין בירושלמי במס' ברכות פ"ט ה"ב ובמס' תענית פ"א ה"ג דאיתא תני רבי שמעון בן אלעזר אומר אין לך טפח שהוא יורד מלמעלה שאין הארץ מעלה טפחיים כנגדו ומה טעם תהום אל תהום קורא לקול צנוורין אמר רבי לוי המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות מה טעמא תפתח הארץ ויפרו ישע תפתח ארץ כנקיבה הזאת שהיא פותחת לפני הזכיר ויפרו ישע זו פריה ורביה וצדקה תצמיח זו ירידת גשמים אני ה' בראתני לכך בראתני לתיקונו וליישבו של עולם רבי אחא ותני לה בשם רבן שמעון בן גמליאל ולמה נקרא שמה רביעה שהיא רובעת את הארץ. ועי'

בפירוש הגר"א לספר יצירה פ"א מי"א דאיתא וז"ל שכן הוא בירידת המטר שעולין מיין נוקבין מן הארץ בעבים ואח"כ יורד בעבים מים העליונים שעל הקרקע שהם דכורין ובה מתברכין מים התחתונים ויורדין לברכה וז"ל אמרו משיצא חתן כו' ואמרו מיטרא בעלה דארעא ואמרו מאי רביעה כו', והמים העליונים הם טיפת מוח הזכר כי הן בחכמה והמים התחתונים הן טיפת מוח נקבה כי המים שעל הארץ הן חכמה של הארץ כמ"ש. עכ"ל. ועי' בהמשך דברי הס' דבר יהושע הנ"ל דאיתא וז"ל ואולם מצינו במקום אחר כינה הכתוב גם תואר עוז לירידת גשמים וכו' הנה אמרו ז"ל א"ר שמעון אין לך טפח יורד מלמעלה שאין התהום עולה כנגדו טפחיים נמצא כי התעוררות המים התחתונים הם כפליים מן המים העליונים היורדים ארצה והרי כאן שני מיני מטר א' מן העליונים ולעומתה שנים כמותה מן התהום התחתון וכו' והנה אמרו ז"ל בבראשית רבה א"ר לוי המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות והם אומרים אלו לאלו קבלו אותנו מיד הם מקבלים אותם הה"ד תפתח ארץ כנקיבה זו שהיא פותחת לזכר ויפרו ישע שהן פרין ורבין וכו' הרי שדימו ענין התחברות המים העליונים עם התחתונים כענין זיווג איש ואשתו והמים התחתונים פותחין לעליונים לקבל אותן לבוא אל קרבנה. עכ"ל. וע"ע לקמן.)

והנה לכאורה צ"ל שיש איזה לימוד מהא שיש דמיון בין ירידת גשמים להענין דזיווג. ולכאורה י"ל דהאי לימוד שייך להא דאיתא במפרשים בכ"מ שיש בהורדת גשמים ענין "חיבור שמים וארץ".

לדוגמא, עיין במס' חולין דף ס ע"ב דאיתא רב אסי רמי כתיב ותוצא הארץ דשא בתלת בשבתא וכתב וכל שיש השדה טרם יהיה בארץ במעלי שבתא מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח קרקע עד שרא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו ללמדך שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. ועיי"ש בחדושי אגדות למהר"ל דאיתא וז"ל ללמדך שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים דוקא לתפלתן של צדיקים ולא לתפלתן של רשעים, מפני כי התפלה היא כמו הקרבן כמו שאמרו במקומות הרבה, ומפני כך רוצה ומתאוה לתפלתן, שנושאים נפשם אל הש"י בתפלתן, ודבר זה מתאוה אליו הש"י, ולפיכך היו הדשאים עומדים על פתח הארץ, עד שהתפלל האדם והיה מחבר העליונים לתחתונים, כי המטר הזה בא מלמעלה למטה, ודבר זה היה על ידי האדם, כי האדם הוא בין העליונים לתחתונים והאדם הוא מחבר עליונים ותחתונים ביחד, ולפיכך הדשאים עמדו על פתח הקרקע ולא היה כאן מטר מן עליונים לתחתונים שלא היה כאן חבור עליונים ותחתונים שיתנו העליונים הגשמים למטה עד שהאדם שהוא בין עליונים ותחתונים הביא המטר מן עליונים לתחתונים ע"י התפלה שהתפלל האדם שהוא בתחתונים אל עלתו יתברך, ואז עליונים ותחתונים מתחברים ובאים הגשמים מעליונים לתחתונים ולא קודם. עכ"ל.

ועיין במהרש"א במס' כתובות דף ה ע"א דאיתא וז"ל מעשה ידיהם וכו' ומאי ניהו מטר הוא מבואר כמו שבארנו שהצדיקים במעשה ידיהם מצרפים

הגבורה אל הרחמים ומאי ניהו שהוא בא ממקום הרחמים מהשמים אל מקום הגבורה שהיא בריאת הארץ וע"כ נקראו גבורת גשמים אף שהם חיים לעולם וע"ש שהם באים בצירוף הגבורה. עכ"ל. ועי' בשפת אמת על תענית דף ב ע"א דאיתא וז"ל שם בגמ' ומנלן דבתפלה כו' לא זכיתי להבין כוונת הגמ' דהא חכמים תיקנו להזכיר גבורת גשמים תוך הזכרת כל הגבורות ואפי' אם אין הגשמים מיוחדים בזכות התפילה למה לא יזכירו נמי גבורות הגשם, ואע"ג דבימות החמה אין מזכירין ו"ל כדאמרי' לקמן בגמ' משום דלאו זימנייהו ואפשר עיקר קושית הגמ' היא הואיל דאפי' בדיעבד אם לא הזכיר גבורת גשמים מחזירין אותו, וס"ל להגמ' דבהשמיט דבר פרטי כמו מתיר אסורים וכדומה אין מחזירין אותו וע"כ דגשמים שייכי לתפלה טפי מכל מילי וצ"ע. עכ"ל.

(ועי' במס' תענית דף כה ע"ב דאיתא אמר רבה לדידי חזי לי האי רידיא דמי לעיגלא ופירסא שפוטתיה וקיימא בין תהומא לתהומא עילאה. עכ"ל. ופרשי' וז"ל בין תהומא עילאה לתתאה בין הרקיע לאוקיינוס, היכא דנשקי ארעא ורקיע. עכ"ל. הרי דמקומו של השר הממונה על הגשמים הוא במקום שמתחברין הרקיע והארץ.)

וי"ל דלכך ירידת גשמים הוא דומה למעשה ביאה, דזה מראה שירידת גשמים היא ענין חיבור שמים וארץ.

הנה עיין במס' תענית בדף ו ע"א דאיתא (ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש) תנו רבנן יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון ומלקוש בניסן או אינו אלא יורה בתשרי ומלקוש באייר תלמוד לומר וכו' תנו רבנן יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון או אינו אלא בחדש כסליו תלמוד לומר בעתו יורה ומלקוש מה מלקוש בעתו אף יורה בעתו וכו'. הרי מבואר ד"יורה" הוא מיוחד למרחשון.

והנה אפשר דרך הזמני גשמים ד"יורה" נקראו "רביעה", דעיין במס' תענית דף יד ע"ב דאיתא תניא אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות על הצבור לפי שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שיצא זמנה של רביעה. [לכאורה א"ש דרך "יורה" נקרא רביעה לאפוקי "מלקוש", דהא "מלקוש" הוא כשגשם יורד על המלילות ועל הקשין וממלא את התבואה בקשיה (כדאיתא במס' תענית שם) וא"כ אין הגשם יורד על הקרקע כדי להצמיח פירות, ולא הוי מעין מעשה ביאה.]

והנה כיון ד"יורה" במיוחד נקרא "רביעה" יורה הוא מיוחד למרחשון, נמצא ד"רביעה" הוא מיוחד למרחשון.

ויש להוסיף דעכ"פ "רביעה" הוא מיוחד למרחשון, דהא רביעה היינו גשמים וכנ"ל, ומהותו דמרחשון במיוחד נקבע ע"פ הגשמים. [ועיין

בספר מלכים א' פ"ו פל"ח דכתיב "ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החדש השמיני כלה הבית לכל דבריו ולכל משפטו ויבנהו שבע שנים", ועיי"ש ברד"ק דאיתא וז"ל בירח בול הוא מרחשון כמו שאמר הוא החדש השמיני ונקרא כן מפני הגשמים שמתחילין בו ענין מבול. עכ"ל. וכן עי' ברד"ק על ירמיה פ"ג פ"ג דאיתא וז"ל המטר והוא היורד במרחשון והוא הנקרא יורה ומורה וכן בדברי רז"ל יורה במרחשון ומלקוש בניסן כי אלה שני הזמנים הם זמני המטר לצורך התבואה וברוב הזמנים רוב המטר יורד במרחשון לפיכך נקרא ירח בול מענין מבול. עכ"ל. ועי' בגליון קולמוס י"ח דאיתא לגבי חודש מרחשון וז"ל מפרשי תיבות מצאו כי המלה מרחשון מתחלקת לשנים, מר חשון, החלק הראשון מר פירושו טפה ובא מן הפסוק הן גיים כמר מדלי (ישעיה מ"ט:ו), החלק השני חשון נובע מהמילה חשרת שמובנו אוסף טיפות המים המצטבר בעננים לפני ירידתן ארצה בצורת גשם, המקור בא מן הפסוק וישת חשך סביבותיו סכות חשרת מים עבי שחקים (שמואל ב' כ"ב:ב) וכו', רבי יעקב עמדין בסידורו בית יעקב כותב נסגר שער העין ונפתח שער המים לחודש מרחשון על שם ימי הגשמים שמתחילים בו וארעה בו ירידת המבול ושואלין הגשם בא"י דבריו אלה מהווים למעשה את מהותו ותכליתו של חודש זה שעיקרו הוא ירידתן של גשמים וכו'. עכ"ל.]

שני אופני ירידת גשמים

עיין באדרת אליהו בפ' בראשית דאיתא וז"ל ואד יעלה מן הארץ בבראשית רבה (ג"ג:) פליגי ר' יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן אמר אין עננים אלא מלמעלה שנאמר (דניאל ז':ג) וארו עם ענני שמיא וריש לקיש אמר אין עננים אלא מלמטה, שנאמר (תהילים קל"ה:ז) מעלה נשיאים מקצה הארץ, ובפרקי ר' אליעזר אמר (פרק ה') בזמן שישראל אין עושין רצונו של מקום ממים התחתונים הם שותים והטעם מפני שישראל מחברים שמים וארץ במעשיהם הנאותים, אז יורידו הגשמים מלמעלה, ואם לא נעצרים מלמעלה וזה שאמר "ואדם אין לעבוד את האדמה", כמו "לעבדה ולשמרה", ולכן "ואד יעלה מן הארץ", מפני שלא היו זכות מעשים להוריד הגשמים מלמעלה, אז אד עלה מן הארץ, שעננים שתו מן מים התחתונים, ואמר "מן הארץ", מפני שהאידיים עולים מן תערובת הארץ ויסודותיה. עכ"ל.

הרי מבואר להדיא שיש שני מהלכים שגשם יורד, חדא, ממים תחתונים, ואידך, על ידי חיבור שמים וארץ.

וי"ל דמהלך דירידת גשמים ממים תחתונים הוא מהלך דירידת גשמים "בדרך הטבע", דעיין בספר אמת ליעקב על אגדות הש"ס להגאון בעל נתיב"מ בריש מסכת תענית דאיתא וז"ל אמרו חז"ל במדרש כשישראל עושין רצונו של מקום הגשם יורד מן השמים ואם לאו יורד מן הים וידוע שכשהשפע יורד מן השמים שמשפיע

גבי טל שיש טל של ברכה ושאינו של ברכה ה"נ יש גשמי ברכה והן הבאים מן השמים וגשמים שאינם של ברכה והן הבאין מן הים והנה הגשמים הבאים מן הים הן ע"פ הילוך מזלות החמה אבל גשמי ברכה הבאים מן השמים הן באין ברצון הבורא ולא ע"פ חשבון הילוך המזלות ולזה בא הכתוב לומר אין חקר כלומר שאין יכול לחקור זמנים ע"פ החקירה הטבעית ויליף חקר חקר מבריאת בראשית דכמו שבריאת העולם נעשה ברצון הבורא יתברך ולא בהכרח כמו כן הגשמים היורדין מן השמים אין יורדין רק ברצונו ולא בהכרח כלל והנה כשהקב"ה רוצה להשפיע מדת טובו בעולם בא מדת נצח וגבורה לנצח מדת הדין כי לעולם מדת הדין מקטרג כי אדם אין צדיק בארץ וכו' ולזה קראו אותו גבורת גשמים ולזה מזכיר אותו בברכת אתה גבור שיש בהם מדת גבורה ואח"כ שואלין על המטר ואמר שאם ח"ו חטאינו רבו כל כך עד שאין אנו ח"ו ראויין לגבורת גשמים מבקשין שעל כל פנים לא יגרום חטאינו ממניעת המטר מכל וכל שלא יהיה ח"ו כליה בעולם ולזה אמר בשאלת הגשמים שואלין מטר ולא אמר גבורת גשמים כמו באזכרה וכו', עיין בתוס' שהקשו דליתני כח או גדולה ולענ"ד נראה ליישב דהנה לכאורה קשה להבין דמאי נפק"מ דהגשמים נקראין גבורות וגם מה ענין גבורה יש בהגשמים ונראה שרצה להורות לנו שלא נאמר שהגשמים באים בשיעור ובזמן שהיוצר הטבע בשעת בריאת בראשית ונוכל לחשוב זמן הגשמים בחשבון הילוך החמה והמזלות ולזה אמר שאף שבאמת יכולין לחשוב זמן הגשמים כמ"ש רש"י בשבת גבי הידוע לחשוב תקופות ומזלות עיי"ש מ"מ יש גשמים שאין באין לפי חשבון כי יש ב' מיני גשמים גשמים הבאים מן הים וגשמים הבאים מן השמים וכנ"ל וכמו שמחלק הש"ס

על בניו לרוב תפילתם. עכ"ל.) ומבואר בדברי הנתיב"מ שיש נפק"מ עצומה בין אם הגשם יורד בדרך הטבע או אם הגשם יורד על ידי חיבור שמים וארץ, דיש נפק"מ בכל האוכל של השנה, אם יהא "אוכל חומרי" או "אוכל עם שפע קדושה".

עמק הפרשה

הרה"ג ר' ראובן מלך שווארץ שליט"א

וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך
ויתן לו מעשר מכל [י"ד, כ']

הנה מבואר הכא שאברהם אבינו נתן מעשר. אולם עי' ברמב"ם בפ"ט מהל' מלכים ה"א דאיתא וז"ל על ששה דברים נצטווה אדם הראשון על ע"ז ועל ברכת השם ועל שפיכות דמים ועל גילוי עריות ועל הגזל ועל הדינים.

אע"פ שכולן הן קבלה בידינו ממש רבינו והדעת נוטה להן מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטוו הוסיף לנח אבר מן החי שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו נמצאו שבע מצות וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם.

בא אברהם ונצטוו יתר על אלו במילה והוא התפלל שחרית ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת לפנות היום ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית ובמצרים נצטוו עמרם במצות יתירות עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על ידו. עכ"ל.

הרי מבואר דיצחק היה הראשון שהפריש מעשר, ולא אברהם, וצ"ב איך זה מתאים עם המבואר בפרשה דידן.

וי"ל דהנה איפה כתוב שיצחק הפריש מעשר. ועי' במפרשים שביארו ע"פ דברי חז"ל דבהא דכתיב בפרשת תולדות "וימצא בארץ ההיא מאה שערים" מבואר שהפריש מעשר, דהטעם שמדד כמה גדל היה למעשר.

וא"כ נמצא שיש חילוק בין המעשר של אברהם להמעשר של יצחק. דיצחק הפריש המעשר של התורה, דהוא זרע ודברים גידלו והפריש מעשר מהגידולים, וזהו המעשר של התורה, אבל אברהם הפריש מעשר ממה שהשיג על ידי המלחמה, ואין זה המעשר של התורה, ולכך הרמב"ם דמייירי במצוות התורה רק הזכיר המעשר של יצחק, ולא המעשר של אברהם.

דעת תורה

מנחם ראש הישיבה הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א

ויאמר אברהם אל שרי, הנה שפחתך בידך, עשי לה טוב
בעיניך ותענה שרי וגו' [ט"ז, ו']

ופירש רש"י, וזה לשונו - 'ותענה שרי' היתה משעבדת בה בקושי, עכ"ל. ועיין בפירוש הרמב"ן שכתב, שחטאה אמנו שרה בעיניו הזה, וגם אברהם בהניחו לה לעשות כן וכו', ע"ש. וצ"ע בזה, דהא מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך, וכמפורש בדברי הרמב"ם בפ"ט מעבדים ה"ח, ואם כן מה חטא חטאה שרה אמנו בזה ששעבדה בהגר שפחתה בקושי.

אכן עיין ברמב"ם שם שכתב, שאף על פי שהדין כך, מכל מקום מידת חסידות שלא יכביד האדון את עולו על עבדו, ואם כן יש לומר דלפי גודל מעלתה של שרה, היתה מידת חסידות זו - דלא יכביד עולו על עבדו - נחשבת לה כ'חטא'.

ויאמר, הגר שפחת שרי, אי מזה באת ואנה תלכי,
ותאמר מפני שרי גברתי אנכי בורחת [ט"ז, ח']

הנה המלאך שאלה שתי שאלות, 'אי מזה באת', ו'אנה תלכי', והגר השיבה לו רק 'מפני שרי גברתי אנכי בורחת', שהיא לכאורה תשובה רק על השאלה הראשונה ד'אי מזה באת'.

אכן הביאור בזה פשוט, דהשאלה 'אנה תלכי' שייכת רק אם עזיבתה את המקום שממנו באה היתה על מנת לילך למקום אחר, אשר בזה תוצדק השאלה לאן פניה מועדות, אמנם מכיון שהשיבה לו 'מפני שרי גברתי אנכי בורחת', הרי ממילא אין מקום לשאול 'אנה תלכי', שהרי אין היא הולכת למקום מסוים, אלא כל מגמתה היא רק לברוח ממקומה הראשון, ואל אשר ישאוו רגליה לשם תלך.

ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד וגו' [י"ז, י"]

ופירש רש"י, וזה לשונו - יש תמיהות שהן קיימות, כמו 'הנגלה נגלית' (שמואל א' ב'), 'הרואה אתה' (שמואל ב' ט"ו), אף זו היא קיימת, וכך אמר בלבו, הנעשה חסד זה לאחר, מה שהקדוש ברוך הוא עושה לי, ע"כ.

והנה מדקאמר הנעשה 'חסד' זה לאחר, משמע שלא בא בדבריו אלו להפליא את גודל הדבר שהבטיח השם לעשות לו, אלא עיקר כוונתו בזה להפליא את זה שיעשה השם עמו חסד כזה שלא נעשה עם אחר זולתו.

ויש לבאר הענין בזה, על פי דברי החובות הלכבות' בשער עבודת האלקים פרק ו', שכל אשר יוסיף הבורא טובה לאדם, ונתייחד בה משאר משפחתו ועמו ושאר המדברים, יתחייב עליה בתוספת עבודה לאלקים, בתור הודאה על אותה הטובה שיחדה הבורא יתעלה בה, ע"ש.

וזהו שאמר אברהם אבינו כאן - 'הנעשה חסד זה לאחר, מה שהקדוש ברוך הוא עושה לי', והיינו דמכלל ההכרה בגודל החסד שנעשה עמו, הוא שייכר בזה שלא נעשה חסד זה לאחר, ושעל כן הרי הוא מתחייב בתוספת עבודה לאלקים, בתור הודאה על אותה הטובה שיחדה הבורא יתעלה בה יותר משאר בני אדם.

ויעל אלקים מעל אברהם [י"ז, כ"ב]

עיין בפירוש רש"י, וזה לשונו - 'מעל אברהם', לשון נקיה הוא כלפי שכינה, ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של מקום, עכ"ל. ובמדרש כאן איתא, אמר ריש לקיש, האבות הן הן המרכבה, שנאמר 'ויעל אלקים מעל אברהם', 'ויעל מעליו אלקים' (בראשית כ"ה), 'והנה השם נצב עליו' (בראשית כ"ח), ע"כ.

והנה בגמ' ראש השנה דף י"ח ע"ב איתא, ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו. ויש לומר הביאור בזה, דמכיון שהצדיקים הינם מרכבתו של מקום, אם כן הרי במיתתן נסתלק מקום השכינה, והוא לא מיתתן כשריפת בית אלקינו.

אות לחופות
עימוד שהופך טקסט ליצירה
otf74041@gmail.com | 05276-74041

הפצה פרסום ושיווק ספרים
י. בלוי
עד הבית

לרכישה מוזלת של ספרי המחבר

במקד ההזמנות של י. בלוי
bloy.co.il • 054-856-40-33
bloyseforim@gmail.com

כמו"כ ניתנת האפשרות לקבל את הספרים בחינם
לכוללים, ישיבות ולבתי כנסיות ומדרשות

לפניות, הארות, ולהרשמה לקבלת הגיליון מידי שבוע במייל

ניתן לפנות בכתובת: emekhashavua@gmail.com
או להשאיר הודעה במספר: 516-581-3597 (001)
או בפקס: 1532-5326259
לתרומות והנצחות אפשר לפנות להנ"ל